

**Φαντάζονται τη γλώσσα όχι ως μέσο για την
ενσωμάτωση των μεταναστών, αλλά ως εμπόδιο.**

Η γλώσσα ως εμπόδιο

Είναι απαραίτητη η γλωσσική επάρκεια για την πολιτογράφηση των μεταναστών;

του **Σπύρου Α. Μοσχονά***

Δεν είναι ασυνήθιστο η πολιτική της αφομοίωσης των μεταναστών να συνδυάζεται με πρακτικές γλωσσικού αποκλεισμού. Όλο και περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες για να δώσουν άδεια παραμονής ή ιθαγένεια απαιτούν επάρκεια στη γλώσσα της χώρας υποδοχής: από 4 στις 14 (ποσοστό 29%) το 2002, οι χώρες αυτές έφτασαν τις 11 στις 18 (61%) το 2007 και τις 20 στις 27 (74%) το 2008 (πηγή: ALTE). Ορισμένες χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Λετονία, Ολλανδία, Σουηδία) απαιτούν πιστοποίηση της γλωσσικής επάρκειας για *είσοδο* των μεταναστών στη χώρα. Για *μόνιμη διαμονή* ή για την απόκτηση *ιθαγένειας* το επίπεδο γλωσσομάθειας που θεωρείται επαρκές ποικίλλει. Χρησιμοποιώντας την κλίμακα του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς (επίπεδα A1, A2, B1, B2, C1, C2), σχετικά χαμηλή γλωσσομάθεια απαιτείται σε χώρες όπως η Ελλάδα (επίπεδο A2) και υψηλή σε χώρες όπως η Πολωνία και η Δανία (επίπεδο C2). Σε ελάχιστες χώρες δεν είναι απαραίτητη η γλωσσική επάρκεια: ανάμεσά τους και η Κύπρος.

Προφανώς, η θέσπιση προαπαιτούμενου γλωσσομάθειας σε τόσο πολλές ευρωπαϊκές χώρες δεν είναι τυχαία. Συνιστά πολιτική κατεύθυνση με στόχο τον περιορισμό του αριθμού των μεταναστών και δικαίως κρίνεται υπό αυτή την οπτική στην επιστημονική βιβλιογραφία (βλ. Blackledge για ΗΒ/Ε.Ε., Milani για Σουηδία, Extra & Spot για Ολλανδία κ.ά.).

Το νομοσχέδιο για την ιθαγένεια

Στην Ελλάδα, το ζητούμενο της γλωσσικής επάρκειας των μεταναστών συζητείται ξανά με αφορμή το σχέδιο νόμου για την ιθαγένεια που έθεσε σε δημόσια διαβούλευση το Υπουργείο Εσωτερικών. Στο νομοσχέδιο ορίζεται αορίστως ότι «για τον αλλοδαπό που επιθυμεί να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση απαιτείται [...] να έχει επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας». Αφήνεται να εννοηθεί ότι η ελληνομάθεια μπορεί να αποδειχτεί με περισσότερους του ενός τρόπους. Τελική γνώμη διατυπώνει η Επιτροπή Πολιτογράφησης (στην οποία δεν συμμετέχει γλωσσολόγος) μετά από συνέντευξη, όπου κρίνεται, μεταξύ άλλων, εάν ένας μετανάστης έχει «επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας».

Είναι όμως απαραίτητη η γλωσσική επάρκεια για την πολιτογράφηση των μεταναστών; Ας δούμε τι ισχύει μέχρι σήμερα.

Εκπαίδευση μεταναστών

Στην Ελλάδα, για να υπαχθεί ένας αλλοδαπός στο «καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος» υποχρεούται, όπως είπαμε, να παρουσιάσει αποδεικτικό επάρκειας επιπέδου Α2. Για να πάρουν το πιστοποιητικό αυτό, οι μετανάστες πρέπει: α) να έχουν παρακολουθήσει «μαθήματα ελληνικής γλώσσας, διάρκειας τουλάχιστον εκατόν πενήντα (150) ωρών, και μαθήματα στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού, είκοσι πέντε (25) ωρών», στα τμήματα των Κέντρων Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Κ.Ε.Ε.) του Υπουργείου Παιδείας· και βέβαια β) «να έχουν επιτύχει στις ειδικές γραπτές και προφορικές εξετάσεις που διενεργούνται μετά την ολοκλήρωση των μαθημάτων αυτών» (ΚΥΑ 16928/2007). Ο ισχύων Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας (Ν. 3284/2004) απαιτεί επίσης «επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας, της ελληνικής ιστορίας και γενικά του ελληνικού πολιτισμού».

Πράγματι, από το καλοκαίρι του 2004 μέχρι και το καλοκαίρι του 2008 λειτούργησαν 865 τμήματα σε όλη τη χώρα και εκπαιδεύτηκαν σε αυτά 15.873 μετανάστες. Την εκπαίδευση των μεταναστών μέσω των Κ.Ε.Ε. την εποπτεύει το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.ΕΚ.Ε.), το οποίο έχει μέχρι σήμερα οργανώσει δύο φορές εξετάσεις πιστοποίησης της ελληνομάθειας, στις οποίες συνολικά δήλωσαν συμμετοχή 1.805 μετανάστες, προσήλθαν 1.431, και πέτυχαν σ' αυτές («πιστοποιήθηκαν», όπως λέγεται) 1.408 (βλ. ΔΤ της Γενικής Γραμματείας Διά Βίου Μάθησης 13/11/2008 και 6/4/2009). Τα ποσοστά επιτυχίας είναι υψηλά σε σχέση με τους προσελθόντες, χαμηλά σε σχέση με τους παρακολουθήσαντες (μόλις το 9% προσήλθε στις εξετάσεις) και μηδαμινά σε σχέση με το συνολικό αριθμό των νόμιμων μεταναστών στη χώρα. Σύμφωνα με το Υπουργείο Εσωτερικών (προσωπική επικοινωνία 27/5/2009) την ίδια περίπου περίοδο ο συνολικός αριθμός μεταναστών με άδεια «επί μακρόν διαμένοντος» ήταν μόλις εξήντα εννιά (69) άτομα!

Και αυτό δεν είναι το μοναδικό παράδοξο στην εκπαίδευση των μεταναστών. Την επιστημονική εποπτεία για τον ορισμό των επιπέδων γλωσσομάθειας την έχει όχι το Ι.Δ.ΕΚ.Ε. αλλά το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (Κ.Ε.Γ.), το οποίο επίσης διοργανώνει εξετάσεις πιστοποίησης της ελληνομάθειας. Το Κ.Ε.Γ. ορίζει αναλυτικά τέσσερα επίπεδα (Α, Β, Γ και Δ), τα οποία δεν βρίσκονται σε ακριβή αντιστοιχία με τα έξι του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς (το επίπεδο Α του Κ.Ε.Γ. θα μπορούσε να θεωρηθεί ισοδύναμο με το Α2 ή και το Β1). Η αντιστοιχία δεν είναι ακριβής ούτε με τα τέσσερα επίπεδα ελληνομάθειας που ορίζει το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Οι διακρίσεις μεταξύ επιπέδων είναι ασαφείς. Συμβαίνει έτσι στα βιβλία προετοιμασίας για τις εξετάσεις ελληνομάθειας του Κ.Ε.Γ. καθώς και στα θέματα των εξετάσεων του Ι.Δ.ΕΚ.Ε. να υπάρχουν κείμενα που χαρακτηρίζονται επιπέδου Α2, ενώ στην πραγματικότητα είναι πολύ δυσκολότερα.

Ας συνοψίσουμε: Στο όνομα της ομαλής «ένταξης» ή της «ενσωμάτωσης» των μεταναστών (όπως ευφημιστικά λέγεται η αφομοίωση), στήνεται ένας ολόκληρος εκπαιδευτικός μηχανισμός προκειμένου να υπηρετηθεί ένα σύστημα πιστοποίησης για τις βαθμίδες του οποίου ούτε οι ίδιοι οι επιστήμονες συμφωνούν. Έχοντας προδώσει τον διακηρυγμένο του στόχο, δηλ. την ένταξη των μεταναστών, ο εκπαιδευτικός αυτός μηχανισμός προβάλλεται ως άλλοθι για την απροθυμία της προηγούμενης, τουλάχιστον, κυβέρνησης να δώσει άδειες μόνιμης διαμονής ή την ιθαγένεια σε μετανάστες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα.

Προτάσεις

Ας υποθέσουμε λοιπόν ότι για την απόδοση της ιθαγένειας λαμβάνεται υπόψη κάθε εναλλακτικός τρόπος πιστοποίησης της ελληνομάθειας: φοίτηση σε ελληνικό σχολείο, εξετάσεις του Ι.Δ.ΕΚ.Ε. ή του Κ.Ε.Γ., μαθήματα σε ανεξάρτητους οργανισμούς,

προσωπική εμπειρία, αυτοδιδασκαλία, ικανότητα επικοινωνίας – και ότι όλα αυτά προσμετρώνται κατά την προφορική εξέταση ενώπιον της Επιτροπής Πολιτογράφησης. Και έστω ότι για την άδεια μόνιμης διαμονής παύει πλέον να είναι απαραίτητη η πιστοποίηση της γλωσσομάθειας· αρκεί ένα αποδεικτικό ότι ο ενδιαφερόμενος παρακολούθησε τόσες ώρες ελληνικής γλώσσας στα Κ.Ε.Ε., εφόσον η γλωσσομάθειά του δεν πιστοποιείται με άλλον τρόπο. Σπάει έτσι ο ενδιάμεσος κρίκος στην αλυσίδα εκπαίδευση-πιστοποίηση-πολιτογράφηση.

Μία τέτοια κίνηση μόνο ευεργετικές επιπτώσεις θα είχε. Πρώτον, θα απελευθέρωνε την εκπαίδευση των μεταναστών από τις εξετάσεις – όπως περίπου θεωρείται αυτονόητο και για την εκπαίδευση των ελληνόφωνων. Το ίδιο το Υπουργείο Παιδείας διακηρύσσει άλλωστε ότι «η Διά Βίου Μάθηση είναι ενεργός, συνεχής, αλλά επουδενί εξαναγκαστική διαδικασία» (ΔΤ 4/1/2010). Θα χρειαζόταν βέβαια να πολλαπλασιαστούν και να αναβαθμιστούν τα κέντρα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας· με περισσότερα τμήματα, νέους και πρόθυμους δασκάλους, τάξεις όλων των επιπέδων που να απευθύνονται σε σπουδαστές καθέννας από τους οποίους έχει διαφορετικές ανάγκες γραμματισμού και επικοινωνίας. Ποιος όμως φοβάται μιαν εκπαίδευση απαλλαγμένη από τον φόβο του αποκλεισμού;

Δεύτερον, η ίδια η προοπτική της ένταξης θα έδινε στους μετανάστες ένα πολύ ισχυρό κίνητρο να μάθουν ελληνικά. Αλλά στο ζήτημα αυτό το πιο δύσκολο είναι ν' αλλάξουμε τις ιδεολογικές μας συνήθειες. Συνηθίσαμε να θεωρούμε τη γλώσσα προαπαιτούμενο της ένταξης, ενώ στην πραγματικότητα το αντίθετο ισχύει: η απρόσκοπτη ένταξη των μεταναστών θα ήταν το ισχυρότερο κίνητρο για την ενίσχυση της ελληνομάθειάς τους.

* Ο Σ. Μοσχονάς είναι επίκουρος καθηγητής γλωσσολογίας στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών.

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_07/02/2010_389531

Η γλώσσα όχι ως μέσο, αλλά ως εμπόδιο

Είναι απαραίτητη η γλωσσική επάρκεια για την πολιτογράφηση των μεταναστών, όπως συμβαίνει σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες;

Του ΣΠΥΡΟΥ Α. ΜΟΣΧΟΝΑ*

Δεν είναι ασυνήθιστο η πολιτική της αφομοίωσης των μεταναστών να συνδυάζεται με πρακτικές γλωσσικού αποκλεισμού. Ολο και περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες για να δώσουν άδεια παραμονής ή ιθαγένεια απαιτούν επάρκεια στη γλώσσα της χώρας υποδοχής: από 4 στις 14 (ποσοστό 29%) το 2002, οι χώρες αυτές έφτασαν τις 11 στις 18 (61%) το 2007 και τις 20 στις 27 (74%) το 2008 (πηγή: ALTE). Ορισμένες χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Λεττονία, Ολλανδία, Σουηδία) απαιτούν πιστοποίηση της γλωσσικής επάρκειας για είσοδο των μεταναστών στη χώρα. Για μόνιμη διαμονή ή για την απόκτηση ιθαγένειας το επίπεδο γλωσσομάθειας που θεωρείται επαρκές ποικίλλει. Χρησιμοποιώντας την κλίμακα του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς (επίπεδα A1, A2, B1, B2, C1, C2), σχετικά χαμηλή γλωσσομάθεια απαιτείται σε χώρες όπως η Ελλάδα (επίπεδο A2) και υψηλή σε χώρες όπως η Πολωνία και η Δανία (επίπεδο C2). Σε ελάχιστες χώρες δεν είναι απαραίτητη η γλωσσική επάρκεια: ανάμεσά τους και η Κύπρος.

Προφανώς, η θέσπιση προαπαιτούμενου γλωσσομάθειας σε τόσο πολλές ευρωπαϊκές χώρες δεν είναι τυχαία. Συνιστά πολιτική κατεύθυνση με στόχο τον περιορισμό του αριθμού των μεταναστών και δικαίως κρίνεται υπό αυτή την οπτική στην επιστημονική βιβλιογραφία.

Το νομοσχέδιο για την ιθαγένεια

Στην Ελλάδα, το ζητούμενο της γλωσσικής επάρκειας των μεταναστών συζητείται ξανά με αφορμή το σχέδιο νόμου για την ιθαγένεια. Στο νομοσχέδιο ορίζεται αορίστως ότι «για τον αλλοδαπό που επιθυμεί να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση απαιτείται [...] να έχει επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας». Αφήνεται να εννοηθεί ότι η ελληνομάθεια μπορεί να αποδειχτεί με περισσότερους του ενός τρόπους. Τελική γνώμη διατυπώνει η Επιτροπή Πολιτογράφησης (στην οποία δεν συμμετέχει γλωσσολόγος) έπειτα από συνέντευξη, όπου κρίνεται, μεταξύ άλλων, εάν ένας μετανάστης έχει «επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας».

Είναι απαραίτητη η γλωσσική επάρκεια για την πολιτογράφηση των μεταναστών; Στη χώρα μας, στο νομοσχέδιο για την ιθαγένεια το ζητούμενο ορίζεται... αορίστως, ενώ η τελική γνώμη για τον μετανάστη διαμορφώνεται έπειτα από συνέντευξη.

Είναι όμως απαραίτητη η γλωσσική επάρκεια για την πολιτογράφηση των μεταναστών; Ας δούμε τι ισχύει.

Εκπαίδευση μεταναστών

Στην Ελλάδα, για να υπαχθεί ένας αλλοδαπός στο «καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος» υποχρεούται, όπως είπαμε, να παρουσιάσει αποδεικτικό επάρκειας επιπέδου A2. Για να πάρουν το πιστοποιητικό αυτό, οι μετανάστες πρέπει: α) να έχουν παρακολουθήσει «μαθήματα ελληνικής γλώσσας, διάρκειας τουλάχιστον εκατόν πενήντα (150) ωρών, και μαθήματα στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού, είκοσι πέντε (25) ωρών», στα τμήματα των Κέντρων Εκπαίδευσης Εθνικών (ΚΕΕ) του υπουργείου Παιδείας και βέβαια β) «να έχουν επιτύχει στις ειδικές γραπτές και προφορικές εξετάσεις που διενεργούνται μετά την ολοκλήρωση των μαθημάτων αυτών» (ΚΥΑ 16928/2007). Ο ισχύων Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας (Ν.

3284/2004) απαιτεί επίσης «επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας, της ελληνικής ιστορίας και γενικά του ελληνικού πολιτισμού».

Πράγματι, από το καλοκαίρι του 2004 μέχρι και το καλοκαίρι του 2008 λειτουργήσαν 865 τμήματα σε όλη τη χώρα και εκπαιδεύτηκαν σε αυτά 15.873 μετανάστες. Την εκπαίδευση των μεταναστών μέσω των ΚΕΕ την εποπτεύει το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Εθνικών (ΙΔΕΚΕ), το οποίο έχει μέχρι σήμερα οργανώσει δύο φορές εξετάσεις πιστοποίησης της ελληνομάθειας, στις οποίες συνολικά δήλωσαν συμμετοχή 1.805 μετανάστες, προσήλθαν 1.431, και πέτυχαν σ' αυτές («πιστοποιήθηκαν», όπως λέγεται) 1.408. Τα ποσοστά επιτυχίας είναι υψηλά σε σχέση με τους προσελθόντες, χαμηλά σε σχέση με τους παρακολουθήσαντες (μόλις το 9% προσήλθε στις εξετάσεις) και μηδαμινά σε σχέση με τον συνολικό αριθμό των νόμιμων μεταναστών στη χώρα. Σύμφωνα με το υπουργείο Εσω-

τερικών (προσωπική επικοινωνία 27/5/2009) την ίδια περίπου περίοδο ο συνολικός αριθμός μεταναστών με άδεια «επί μακρόν διαμένοντος» ήταν μόλις εξήντα εννιά (69) άτομα!

Και αυτό δεν είναι το μοναδικό παράδοξο στην εκπαίδευση των μεταναστών. Την επιστημονική εποπτεία για τον ορισμό των επιπέδων γλωσσομάθειας την έχει όχι το ΙΔΕΚΕ αλλά το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (ΚΕΓ), το οποίο επίσης διοργανώνει εξετάσεις πιστοποίησης της ελληνομάθειας. Το ΚΕΓ ορίζει αναλυτικά τέσσερα επίπεδα (Α, Β, Γ και Δ), τα οποία δεν βρίσκονται σε ακριβή αντιστοιχία με τα έξι του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς. Η αντιστοιχία δεν είναι ακριβής ούτε με τα τέσσερα επίπεδα ελληνομάθειας που ορίζει το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Οι διακρίσεις μεταξύ επιπέδων είναι ασαφείς. Συμβαίνει έτσι στα βιβλία προετοιμασίας για τις εξετάσεις ελληνομάθειας του ΚΕΓ καθώς και στα θέματα των εξετάσεων του ΙΔΕΚΕ να υπάρχουν κείμενα

που χαρακτηρίζονται επιπέδου Α2, ενώ στην πραγματικότητα είναι πολύ δυσκολότερα.

Ας συνοψίσουμε: Στο όνομα της ομαλής «ένταξης» ή της «ενσωμάτωσης» των μεταναστών (όπως ευφημιστικά λέγεται η αφομοίωση), σπάνεται ένας ολόκληρος εκπαιδευτικός μηχανισμός προκειμένου να υπηρετηθεί ένα σύστημα πιστοποίησης, για τις βαθμίδες του οποίου ούτε οι ίδιοι οι επιστήμονες συμφωνούν. Εχοντας προδώσει τον διακηρυγμένο του στόχο, δηλ. την ένταξη των μεταναστών, ο εκπαιδευτικός αυτός μηχανισμός προβάλλεται ως άλλοθι για την απροθυμία της προηγούμενης, τουλάχιστον, κυβέρνησης να δώσει άδειες μόνιμης διαμονής ή την ιθαγένεια σε μετανάστες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα.

Προτάσεις

Ας υποθέσουμε λοιπόν ότι για την απόδοση της ιθαγένειας λαμβάνεται υπόψη κάθε εναλλακτικός τρόπος πι-

στοποίησης της ελληνομάθειας: φοίτηση σε ελληνικό σχολείο, εξετάσεις του ΙΔΕΚΕ ή του ΚΕΓ, μαθήματα σε ανεξάρτητους οργανισμούς, προσωπική εμπειρία, αυτοδιδασκαλία, ικανότητα επικοινωνίας – και ότι όλα αυτά προσμετρώνται κατά την προφορική εξέταση ενώπιον της Επιτροπής Πολιτογράφησης. Και έστω ότι για την άδεια μόνιμης διαμονής παύει πλέον να είναι απαραίτητη η πιστοποίηση της γλωσσομάθειας: αρκεί ένα αποδεικτικό ότι ο ενδιαφερόμενος παρακολούθησε τόσες ώρες ελληνικής γλώσσας στα ΚΕΕ, εφόσον η γλωσσομάθειά του δεν πιστοποιείται με άλλον τρόπο. Σπάει έτσι ο ενδιάμεσος κρίκος στην αλυσίδα εκπαίδευση-πιστοποίηση-πολιτογράφηση.

Μία τέτοια κίνηση μόνο ευεργετικές επιπτώσεις θα είχε. Πρώτον, θα απελευθέρωνε την εκπαίδευση των μεταναστών από τις εξετάσεις – όπως περίπου θεωρείται αυτονόητο και για την εκπαίδευση των ελληνόφωνων. Το ίδιο το υπουργείο Παιδείας διακηρύσσει άλλωστε ότι «η Διά Βίου Μάθηση είναι ενεργός, συνεχής, αλλά επ' ουδενί εξαναγκαστική διαδικασία». Θα χρειαζόταν βέβαια να πολλαπλασιαστούν και να αναβαθμιστούν τα κέντρα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας με περισσότερα τμήματα, νέους και πρόθυμους δασκάλους, τάξεις όλων των επιπέδων που να απευθύνονται σε σπουδαστές καθέναν από τους οποίους έχει διαφορετικές ανάγκες γραμματισμού και επικοινωνίας. Ποιος όμως φοβάται μιαν εκπαίδευση απαλλαγμένη από τον φόβο του αποκλεισμού;

Δεύτερον, η ίδια η προοπτική της ένταξης θα έδινε στους μετανάστες ένα πολύ ισχυρό κίνητρο να μάθουν ελληνικά. Αλλά στο ζήτημα αυτό το πιο δύσκολο είναι ν' αλλάξουμε τις ιδεολογικές μας συνήθειες. Συνηθίσαμε να θεωρούμε τη γλώσσα προαπαιτούμενο της ένταξης, ενώ στην πραγματικότητα ισχύει το αντίθετο: η απρόσκοπτη ένταξη των μεταναστών θα ήταν το ισχυρότερο κίνητρο για την ενίσχυση της ελληνομάθειάς τους.

* Ο Σπ. Μοσχονάς είναι επίκουρος καθηγητής γλωσσολογίας στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών.